

מעדני כתן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת וארא תשפ"א * שנה שניה גליון 70

בעניין חולה או משמש את החולה במקום שאסור בד"ת אי שרי לאכול בלא ברכה

אנוס ליכא איסורא ואינו חשוב מבטל מצוה, אבל מאחר דבאכול בלא ברכה איכא נמי איסורא להכי אינו יכול לאכול בלא ברכה גם כשהוא אנוס על הברכה דסוף סוף מחוייב הוא בברכה וכל שאוכל בלא ברכה קעבר איסורא.

וזאת כוונת הבה"ל שכתב יעויין במג"א סימן י"ג שכתב המג"א שם שאע"פ שכתב המרדכי שאין איסור לילך בד' נפשות בלא ציצית אבל מ"מ איכא איסור דרבנן בזה ולהכי לא התירו לילך בד' נפשות בלא ציצית אלא במקום כבוד הבריות והכי נמי כיון דאיכא איסורא לא פטרינן ליה משום אנוס היכא שאינו יכול לברך.

ודמי למי שעוסק במצוה שאינו חייב בתפלת תשלומין משום שהיה פטור מן התפלה אבל מי שהיה אנוס על התפלה חייב בתפלת תשלומין שהרי הוא היה חייב בה אלא שלא היה יכול להתפלל להכי מתחייב להשלים התפלה.

יבואר שהט"ז התיר לאכול בלא ברכה במקום אנוס

והנה בט"ז סימן ס"ב כתב על מה שכתב בשו"ע שם סעיף ד' אם מחמת חולי או אנוס אחר קרא ק"ש בלבד, יצא, ובהגה כתב ואף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אנוס, יתרהר בלבד, וע"ז כתב הט"ז וז"ל מזה יש ללמוד במי שצנאמא בלילה במטתו שא"ל לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבד וישתה וכן יש ללמוד ממ"ש ב"י בסי' פ"ה בשם ר"י, עכ"ל.

ויש לעיין בזה דמשמע דסגי בזה אע"פ שאינו מקיים בזה מצוות ברכת הנהנין שהרי אינו יוצא ברכת הנהנין אלא בפה דקיי"ל הרהור לאו כדבור הוא והרי זה כאוכל בלא ברכה, מכל מקום כל היכא שאינו יכול לברך מותר לאכול בלא ברכה, ואע"פ דאיכא איסורא מ"מ היינו טעמא משום דאיסורא דלאכול בלא ברכה אינו אלא מחמת ביטול מצוותו שצריך לברך אבל אם אינו חייב לברך משום אנוס תו ליכא איסור לאכול בלא ברכה.

אבל כל זה אינו כמש"כ בבה"ל דבמקום אנוס אסור לאכול בלא ברכה משום איסורא דרמיא עליה ולא אמרינן דדמי לאונן משום שאונן פטור מברכה אבל אנוס אינו פטור מברכה, אבל בט"ז נראה דס"ל דכל שאינו חייב בברכה גם משום אנוס אינו עובר באיסור להנות בלא ברכה.

יבואר מה שאמרו השוכח והכניס אוכלין לתוך פיו בולען בלא ברכה

והנה אמרו בגמ' ברכות דף נ' ע"ב אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך, תניא חדא בולען ותניא איך פולטן ותניא איך מסלקן לא קשיא הא דתניא בולען במשקין, והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס, והא דתניא מסלקן במידי דממאיס, ע"כ.

הנה בהא דתניא בולען לענין משקין דעת רוב הראשונים דר"ל שאינו מברך עליהם כלל ברכה שלפניה ואפ"ה שרי ליה לבלוע וטעמא דמילתא פ"י רבינו חננאל הובא ברא"ש וברשב"א דכיון שהכניס לתוך פיו ונמאסו ואידחו משתיה דכל אדם אידחו להו מתורת משקין ושבו א"צ להקפיד בברכתם אפילו כשיכול לברך עליהם ע"י הדחק.

והנה פשוט דלענין איסור שתיה ביום הכיפורים או בשאר תעניות לא אמרינן האי סברא דכיון שהכניס אדם המשקין לתוך פיו ונמאסו ואידחו מתורת משקין תו לא מחייב עליהו דנראה פשוט דכיון דלדידיה עדיין ראוין הם חשיבא שתיה מעליא דמחייב עליה, וא"כ צ"ב מ"ש דלענין ברכה הקילו והחשיבו כאילו אידחו מתורת משקין.

אכן רש"י נראה דלא ס"ל הך טעמא מדפירש הא דבולען למשקין בלא ברכה משום דהא א"א לו לסלקם לצד א' ולברך ולפולטם א"א שהרי מפסידן משמע דבעצם

נשאלתי במי שהוא משמש את החולה ואינו יכול לברך ברכת הנהנין משום שיש שם טנוף וכדומה האם יכול לאכול בלא ברכה שהרי הוא עוסק במצוה ופטור מן המצוה או דלמא דהוי איסורא ולא הותר לעוסק במצוה לעבור איסורים. וכן יש להסתפק כשהחולה עצמו אינו יכול לברך אם מותר לאכול בלא ברכה דאנוס הוא מלברך וכל שאינו יכול לברך יכול לאכול בלא ברכה.

הנה לענין החולה עצמו שאינו יכול לברך אם מותר לאכול בלא ברכה בפשטות היה נראה דמאחר שברכת הנהנין הוא מצוה דרמיא עליה וכל שאינו יכול לקיים המצוה אינו אסור לאכול בלא ברכה, וכמו דחוינן במצוות ציצית שכל שאינו יכול לקיים מצוות ציצית יכול ללבוש ד' כנפות בלא ציצית כמש"כ המרדכי סוף פרק ג' דמנחות ונפסק בשו"ע סימן י"ג, והכי נמי כל שאינו יכול לברך מותר לו לאכול בלא ברכה.

אלא דאכתי יש לעיין בזה שהרי אמרו בגמ' ברכות דף ל"ה אסור לו לאדם ליהנות מהעוה"ו בלא ברכה, וכיון דאיסורא רמיא עליה גם אם הוא אנוס אסור לו לאכול בלא ברכה.

יבואר דכל מי שפטור מן הברכה על אכילתו לא קעבר איסורא

אכן נראה פשוט דהרי חוינן שאונן פטור מברכת הנהנין והרי אונן אינו פטור אלא משום שהוא עוסק במצוה, ולמה יהא שרי ליה לעבור באיסור הרי לא התירו לעוסק במצוה לעבור איסורא, וע"כ דהאיסור שלא להנות בלא ברכה אינו אלא לאחר שהוא מחוייב בברכה אבל מי שפטור מברכה לא רמיא איסורא עליה וא"כ אפשר דהכי נמי כל שהוא אנוס מלברך לא עבר איסורא נמי.

וכן מבואר בעמק ברכה ברכת הנהנין ב' כתב וז"ל ברכות ד' ט"ז תניא הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב אוכלין פתן ואין מברכין לפניו כן גירסת רש"י ותוס', וטעמא מפני שאינה מן התורה, אבל גירסת הר"ף והגאונים ומברכין לפניו, ונ"ל בטעמם דאף דברכת הנהנין אינו אלא מדרבנן מ"מ לא התירו לפועלים אלא מצות אבל לא איסורים ואסור ליהנות בלא ברכה, אכן ברפ"ג תניא מי שמתו מוטל לפניו אינו מברך ברכת המוציא ולכאורה קשה דהא משום דטרוד טירדא דמצוה אינו נפטר אלא ממצות אבל לא הותר לו משום זה לעבור על איסורא וא"כ למה מותר לאכול בלי ברכה הא זה הוי איסור, ונראה דאיסור זה נמי נובע הוא מכח המצוה דברכה וכיון דנפטר ממצות ברכה ממילא שוב אין כאן איסור ליהנות בלי ברכה, עכ"ל.

והנה בבאור הלכה סוף סימן סב כתב וז"ל עיין במ"ב במה שכתב לענין השתייה במרחץ שלא כדון הוא, ולישנא דהח"א גרם להם לטעות בזה, ובאמת לענ"ד דבר זה פשוט מאוד דאין להתיר משום שהוא אנוס על הברכה שאינו יכול לברך דזה היה שייך לומר רק אם היו אומרים חז"ל דהוא מצוה לברך ובאמת הלא אחז"ל ברכות דף ל"ו דאסור להנות בלי ברכה וכעין זה מוכח ממ"א בסימן י"ג ע"ש ולבד זה הלא יכול לצאת מהמרחץ ולברך ולשתות או עכ"פ לכנוס בבית אמצעי של המרחץ ויהרהר שם הברכה, עכ"ל.

ולכאורה קשה הרי נתבאר דחייב ברכת הנהנין הוא מצוה אלא דמי שלא מקיים מצוותו קעבר איסורא אבל מי שאינו מצוה לא עבר איסורא וכדחוינן נבי אונן שאוכל בלא ברכה וא"כ מ"ש אנוס דס"ל דכיון דהוא איסורא אסור להנות בלא ברכה.

יבואר דאנוס מן הברכה אע"פ שאינו חייב במצוות הברכה מ"מ קעבר איסורא

ונראה פשוט דחלוק עוסק במצוה שפטורוהו ממצוה ולהכי אינו חייב לברך וממילא אינו עובר באיסור וכן פועלים שפטורם מברכה לא קעברי איסורא, אבל מי שאנוס על הברכה הרי הוא באמת חייב בברכה אלא שאינו יכול לברך, ובהו אי לא הוי איסורא הוי שרי ליה לאכול בלא ברכה כמו דשרי ללבוש ד' כנפות בלא ציצית בשבת, דהכי שהו

יעויין במהרש"א פסחים דף ק"ב הובא ברעק"א ברכות דף י"ב וכבר האריכו בזה הרבה.

* ואפשר דספק זה אם יסודו הוא מצוה או איסור תלוי בנדון אחר אם ספק ברכות להקל או להחמיר

היה ראוי שיברך עליהם ע"י שישלם לצד אחר דמיון דאי אפשר לברך אינו צריך לברך וצ"ב בסברא זו אמאי לא יפלוט המשקין מפיו כדי שלא יאכלם בלא ברכה. ולכאורה מוכרח מזה דכל שאינו יכול לברך על האוכלים אינו צריך לברך שהחייב ברכה מחייבתו לברך ואסרתו לאכול בלא ברכה, אבל כל שאינו יכול לברך עליהם משום שנמאסו תו לא אסרין ליה לאכול בלא ברכה, וזה נראה כסברת הט"ו שבילילה שאי אפשר לו לברך אינו צריך לברך וסגי בהרהור בלב.

לכולן, עכ"ל, ומבואר שלא התירו לו אלא בדוחק וגם זה קשה למה התירו בזה לשתות בלא ברכה. ועפ"פ אי נימא דאיסורא דאסור להנות בלא ברכה שרשו וענינו הוא מכה החיוב ברכה המוטל עליו אפשר להבין שבמקום שאינו יכול לברך משום אנסו לא אסרוהו לאכול בלא ברכה ודמי למש"כ המ"ב בשם אחרונים דבמרחץ שרי לשתות בלא ברכה והמ"ב פליג עליהו וס"ל שייכול לצאת חוץ לבית המרחץ ולברך על שתיתו וצ"ע.

יבואר אם מהני ללחוש בשפתיו כדי שיחשב כהרהור בעלמא

והנה אם החולה ידיו אינן נקיות ואינו יכול ליטול ידיו וגם אינו יכול לנקותן במידי דמנקי, שאסור לדבר דבר שבקדושה אבל הרהור מותר, ובוה נמי יש להסתפק אם יש להתיר לו לאכול בלא ברכה כמשנ"ת כיון שהוא אנוס על הברכה וכנ"ל. **אבל** אכתי יש לעיין אי יכול ללחוש הברכה בפיו כדי שלא ישמע לאונו ובוה חשיב כהרהור, כמשנ"ת בדרישה סימן פ"ה, והארכנו בזה בגליון פרשת ויחי, ומאחר והרהור שרי בידיים שאינן נקיות כן יהא שרי ללחוש בשפתיו, וכן מי שהוצרך לנקיבו שאסור לדבר דברים שבקדושה אבל הרהור מסתבר שמותר, ולפ"ז אם רואה שעובר זמן ק"ש יהא מותר ללחוש בשפתיו הרהור שרי בנצרך לנקיבו והוא פלא. **וממה** שהתיר בשו"ע סימן ס"ב למי שאנוס מחמת שאינו נקי לגמרי להרהר בלבו ולא התיר ללחוש בשפתיו, נראה דס"ל דחשיב כדבור ולהכי אסור ללחוש בשפתיו גם כשאינו יכול לדבר אלא מהרהר בלבו ופשוט.

יבואר שמשקין הנמצאים בתוך פיו נמאסו ונדחו מברכה

אבל אינו ראייה גמורה שהרי לסברת הר"ח שהאוכל אדחי ליה מתורת משקין היינו טעמא שכל שאדחי ליה ונמאס תו חשיבין ליה כאינו ראוי לברכה ומפטר מלברך עליו ולהכי ליכא איסורא לכולן, וא"כ לרש"י נמי אע"פ שלא כתב דאדחי ליה מכל מקום רק בזה ס"ל שכל שנמאס ואינו יכול לברך עליו תו לא אסרין ליה לכולן, אבל בעלמא אפשר דגם במקום שאינו יכול לברך שפיר אסרין ליה לאכול בלא ברכה. **ומכל** מקום אכתי קשה שפיר אסרין ליה לברך עליו בתחלה כשהכניס לתוך פיו ולא בירך וקעבר איסורא למה לא יפלוט המשקין שבפיו כדי שלא יעבור באיסור במה שהכניס בתחלה לפיו וצ"ע. **אכן** הראב"ד בהשגות פ"ח מברכות ה"ג באמת כתב שני"ל דאם יש לפניו משקין אחרים אסור לו לבלוע את אלו שבפיו אלא חייב לפלוטם דמה חיסרון יש במלא פיו משקין אם יאבדו ולא ינהג בלא ברכה ודוקא כשאין לו משקין אחרים והוא דחוק להם התירו לו

בענייני אם חולה שאין בו סכנה מותר בכל איסורי דרבנן ואם מותר לאכול בלא ברכה

והנה יש לעיין במי שחולה שאינו יכול לנקות עצמו האם יוכל לאכול בלא ברכה שהרי מצוי שהותר לחולה שאין בו סכנה כמה איסורים דרבנן ואפשר דשרינן ליה גם האי איסורא דלאכול בלא ברכה.

הנה בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן קכ"ז כתב לעניין נגיעה באשתו נדה שהיא חולה שאין בה סכנה לעורר לה אם שרי וז"ל ואפי' אינו אסור אלא דרבנן איסור הוא, דכיון שהוא חולי שאין בו סכנה לא נתיר בו איסור דרבנן שלא כל השבותים שווין בין ביום טוב בין בשבת בין בחולי הדרבה שבותים התירו בשבת וביום טוב משום מצוה כמעלה וכותב בערכאות של גוים משום ישוב ארץ ישראל וכיוצא בזה ופעמים שמעמידים דבריהם במקום כרת ועל כרחך אין אנו למדים להתיר שבות משבות אלא במקום שאמרו להתיר מתירין ובמקום שלא אמרו אין מתירין ועוד שהרי התירו בשבת לעשות כל צרכי חולה על ידי גוי אף על פי שאמירה לגוי שבות ואפילו הכי לא מסתברא שנתיר לו סתם יינם ושמינו של גיד וגבינה של גוים ושאר איסורי דרבנן, עכ"ל.

יבואר דבאיסורי אכילה דרבנן לא התירו במקום חולי ואכילה בלא ברכה אם חשיב איסור אכילה מדרבנן

אמנם נראה דמאחר ואיסורי אכילה דרבנן לא התירו כמש"כ הר"ן בפסחים פ"ב דף ו' מדפי הרי"ף, א"כ יש לעיין אי לאכול בלא ברכה חשיב איסורי אכילה ולכאורה תליא בספיקא דהרעק"א קמא סימן ה' בעניין אכילת פירות מוקצה אי חשיב כאיסור אכילה או כיון שהוא היתר ויומא קגרים לא חשיב איסורי אכילה א"כ הוא הדין באכילה בלא ברכה שהרי מותר על ידי ברכה ולא חשיב כאיסור אכילה בעצמותו. **ואכתי** יש לעיין בזה שהרי אמרו בגמ' ברכות דף ל"ה שהאוכל בלא ברכה כאלו גזול הקב"ה ונסת ישראל, (ויעיין ברש"י שם שכתב דגזול ברכתו), וכן אמרו דהאוכל בלא ברכה כאלו מעל וא"כ אפשר דהוא איסור אכילה ואסור וצ"ע. **שוב** ראיתי בשו"ת אבני נור חלק אורח חיים סימן לו אות ה' שכתב בעניין זה אם אכילה בלא ברכה חשוב כאיסור חפצא וז"ל נחזור לעניינו דברכה נראה חיוב גברא וממילא כשנהגה בלא ברכה מעל, לא שיעקר טעם הברכה משום מעילה. ורא"ל לזה בעל קרי אוכל בלא ברכה לפני' [ברכות כ' ע"ב]. ואי איסור מעילה אף מדרבנן, יהא אסור לאכול עד שיטבול וכמו שאר איסורי אכילה מדרבנן שאסורים אפילו לחולה שאין בו סכנה. **אלא ודאי מצוה בעלמא לברך וכשאסור לברך לא רמיא חיובא עלי,** עכ"ל. **ומבואר** דס"ל להאבני נור דאינו חשוב איסור חפצא לאסרו לחולה אלא כמו שאר איסורים דרבנן שמותר לחולה שא"ב סכנה.

בענייני אם חולה שאין בו סכנה מותר לאכול לפני קידוש

והנה יש לעיין בחולה שאין בו סכנה אם מותר לאכול לפני קידוש והנה אם איסור אכילה קודם קידוש אינו אלא משום חסרון במצוות קידוש שפיר שרינן ליה במקום חולי, אבל אי חשיב איסורא דרבנן אפשר שלא התירוהו במקום חולי. **ואפי'** אי נימא דחשיב איסורא מ"מ אכתי יש להסתפק אם הוא חשוב כאיסור אכילה מדרבנן דלא שריא במקום חולי, או דמי לאכילת מוקצה שצדד ברעק"א סימן ה' דשרי במקום חולי משום דלא הוי איסור חפצא ואפשר דשריא במקום חולי.

ועוד יש לצדד דבמקום שהוא פטור מקידוש משום אנוס ליכא איסורא לאכול לפני קידוש, אמנם בזה הרי חזינן דגם כשאין לו יין אין לו לאכול לפני קידוש. **אלא** דיעויין במ"ב סימן רפ"ט ס"ק ו' מש"כ בזה שבמקום ביטול עונג שבת לא יתענה, אבל מכל מקום עד חצות הלילה יתענה אע"פ שהוא אנוס ואין לו יין אסור לאכול בלא קידוש וזינין דאפי' שהוא אנוס על הקידוש אסור לאכול קודם קידוש.

² והנה כיבוי לצורך חולה שא"ב סכנה לא הותר כדאיתא בשבת דף ל"ב והיינו טעמא דמלאכה שאצ"ל הוא שבות חמירא ולהכילא הותר לצורך חולה שא"ב סכנה.

וצ"ע מש"כ בבבאור הלכה סימן ש"ב ס"י וז"ל והנה לענין רחיצת תינוק ביום טוב במים חמין שבחול דרך הוא להציע מתחתיו המטפחת בעריבה שרוחצין אותו בה שא"ל לרחוץ תינוק קטן בלא זה וביו"ט הלא יש בזה איסור כיבוס דשורה אותם במים אך א"ל לרחוץ בלא זה יש להתיר באופן שיהיו המטפחות נקיים מכובסים דלדעה הראשונה אין בהם משום כיבוס, ואף לדעה היש אסרין אף בנקיים אפשר דדרך כלל הוא ואף אם נימא דאין זה דרך לכלוך מ"מ כיון דנקיים הם בדאי אינו רוצה כלל כביבוס וכל נותנו רק כדי להציע תחת התינוק והוי הכיבוס מלאכה שאצ"ל דאינו אסור לכמה פוסקים אלא מדרבנן ותינוק זה הוי בחולה שאין בו סכנה אם הוא רגיל ברחיצה דיש להתיר איסור דרבנן בשבילו ומטעם זה אין לאסור משום שמו יסחוט כיון דדיינין ליה כחולה ובלבד שיזהר

שלא יסחוט, עכ"ל, וצ"ע שהתיר מלאכה שאצ"ל לצורך חולה וקשה מכיבו ובשלמא אי הוי אמר דכיון דאינו אלא מדרבנן יש לסמוך על הראשונים דס"ל שאין כיבוס בגמרים נקיים אבל מדרבני נראה שהתירו משום שבות לצורך חולה וצ"ע.

³ והרי לעניין הבדלה מי שאין לו יין כתב בשו"ע סימן רצ"ו ס"ג דנחלקו הראשונים אם לא יאכל עד שיהא לו יין ונראה דנקיטין דאסור לו לאכול עד שיודמן לו יין למחר וכמש"כ המ"ב דרך באדם חלש שקשה עליו התענית שרי לו לאכול בלא הבדלה היינו טעמא משום דאע"פ שיעקר האיסור לאכול לפני הבדלה הוא משום חיובא דהבדלה וכל שאין לו יין הוא אנוס במצוות הבדלה אבל מ"מ איסורא רמיא עליה ואסור לאכול כל שיש אפשרות שיודמן לו יין למחר, והכי נמי לעניין קידוש אלא שבוה משום מצוות עונג שבת לא חשיבין להאי איסורא יעו"ש במחצית השקל שהאריך בזה.

ויש לעיין אם המשמש את החולה שהוא עוסק במצוה היא שרי לאכול בלא קידוש שהרי איסור אכילה לפני קידוש אינו אלא משום חיובא דקידוש או דסוף סוף איסורא הוא וגם כשעוסק במצוה אסור לאכול קודם קידוש.

יבואר אם העוסק במצוה פטור מן התענית
ויש לעיין אם עוסק במצוה אינו צריך להתענות בתעניות הכתובים אם הוא מצוה להתענות או דהוי איסור אכילה חוץ מן המצוה להתענות.
ויעויין בשו"ע סימן תקס"ז שכתב שמי שאכל כוית איבד תעניתו ונראה שהוא איסור אכילה לבד מהמצוה להתענות שהרי ביטול עיניו הוא בככותבת הגסה כדאייתא ביומא דף ע"ג ע"ב.
ויעויין בהתם סופר בגיליון שו"ע (סי' תקס"ז ס"א) שכתב דהא דשיעור אכילה בתענית הוא בכזית י"ל דסמכו אקרא (אסתר ד' ט"ז) 'וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו',

בעניין ש"ץ שנזכר שלא הזכיר יעלה ויבוא אחר שכבר התחילו הכהנים ברכתן

נשאלתי בש"ץ ששכח יעלה ויבוא ברצה והזכירוהו אחר שבירכו הכהנים ברכת אשר קדשנו של ברכת כהנים אם יברכו הכהנים ברכת כהנים ואחר כך יחזור לרצה או שיחזור הש"ץ לרצה ומה שבירכו הכהנים ברכת אשר קדשנו תהא לבטלה שהרי יפסיקו בין ברכתם לנשיאת כפים ידיהו.

ונראה פשוט שיחזור יתקן לרצה שהרי אם נזכר אחר ברכת המברך את עמו ישראל בשלום קודם שעקר רגליו חוזר לרצה אע"פ שנמצא שברכות אלו של רצה והודאה ושים שלום הוו לבטלה, ולא אמרנו ליה שיגמור תפלתו ויעקור רגליו ושפיר תהא תפלתו תפלה, אלא שצריך לחזור ולהתפלל כדי לומר יעלה ויבוא ברצה וזוה לא יהיו ברכותיו לבטלה אבל אם יחזור לרצה נמצא שברכות אלו שבירך שנית היו הראשונות לבטלה שהרי אי אפשר לברך שני פעמים רצה בתפלה אחת וא"כ בכל גזונא שחוזר לרצה הרי עושה ברכותיו לבטלה, ומכל מקום לא שבקינן ליה לגמור תפלתו שלא כהוגן וא"כ ה"נ לא נשבקיה לגמור תפלתו שלא כהוגן אלא חוזר לרצה ואחר כך יברכו ברכת כהנים.

ועל כן שיעור אכילה בכזית ושתיה ברביעית, ודלא כשיעור יום הכיפורים (סימן תרי"ב סעיף א' וט'), ששם האיסור הוא לא להתענות וביטול שם מתענה הוא רק בככותבת וזה חידוש גדול שיהיה"כ קיל משאר תעניות שאין בו איסור אכילה ורק דין להתענות אבל בשאר תעניות יש איסור אכילה ולהכי שיעורו בכזית.

והנה המשמש את החולה אינו יכול לשמשו בתענית אם מותר לו לאכול לצורך שיוכל לשמש את החולה לכאורה נראה דכמו שמי שהוא חולה שא"ב סכנה אינו מתענה והיינו טעמא משום דאיסור דרבנן הותר לצורך חולה וכמש"כ הגר"א בסמ"ק ד"ס"ו יעו"ש הכי נמי יהא מותר להמשמש את החולה לאכול שהרי כל שהוא לצורך חולה שאין בו סכנה הותרו כל השבותים וכמו שהתירו איסור חולה עצמו הכי נמי מותר להמשמש את החולה, שהרי התירו לעבור איסור דרבנן של אמירה לעכו"ם לצורך חולה שאין בו סכנה כך יהא מותר גם להמשמש את החולה ופשוט.

ובאמת צ"ע אמאי מי ששכח יעלה ויבוא לא יסיים תפלתו כדי שלא תהא תפלתו לבטלה ואח"כ ישלים תפלתו עם יעלה ויבוא שהרי אם יחזור לרצה הרי בתפלה זו שאמר ב' פעמים רצה ומודים בוודאי הוא ברכה לבטלה, ואפשר לומר שאסור לו להמשיך תפלתו שלא כדון בלא יעלה ויבוא ולהכי לא חיישינן לברכה לבטלה.

ויש לעיין מי שאינו יודע להתפלל עם הזכרת יעלה ויבוא ואינו יודע שיוכל להזכיר את ר"ח בקצרה אם מותר להתפלל בלא יעלה ויבוא או שאסור להתפלל בלא הזכרת יעלה ויבוא וצ"ע.

ואפשר שימתנו עם ברכתם שבירכו על נשיאת כפים עד שיגיע הש"ץ שנית לברכת כהנים ואז יברכו ברכת כהנים על סמך ברכה ראשונה ואל יענו אמן על הברכות ואל יאמרו מודים אלא יכרעו עם הציבור ושפיר לא תהא ברכתם לבטלה.

ולא דמי למי שבירך קודם שהגיע זמן המצוה שאינו יכול לברך כמו כיסוי הדם קודם שחיטה.

בעניין אם מוציא לקטן בברכת היין ולא בברכת המזון או בברכת הבדלה אי מהני לקיים המברך צריך שיטעום

שהרי אין הברכה מוטלת עליו יותר מעל אחרים וא"כ אפשר שגם הקטן מחוייב באותו ברכה משום חינוך ושפיר שותה לאותו כוס.
ואי איירי בברכת נשואין שהוא ברכת השבח אפשר שהקטן שפיר מישך שייכא לאותו כוס משום חיוב חינוך ולהכי יוכל לשתותו, ויוצאין בו יד"ח של כוס של ברכה.

אבל שמעתי להביא ראייה אחרת ממש"כ במשנה ברורה סימן תרכד סק"ד לענין הבדלה במוצאי יום"כ וז"ל ובמקומות שמבדילין בבה"כ על הכוס בכל מו"ש ויו"ט, גם עכשיו יבדיל הש"ץ ויטעים מן הכוס לקטן או אף לגדול מי שהוא מתוכין לצאת בהבדלה זו, עכ"ל, ומבואר דלקטן מוציא גם אם אינו מכוון לצאת בהבדלה זו אבל לגדול בעינין שייצא בהבדלה זו דבלא"ה אינו יכול לשתותו ומשמע דלא בעינן שיהא השותה כוס של ברכה מי שייצא באותו ברכה של קידוש או הבדלה אלא סגי שייצא בברכת היין.
ובספר קרא עלי מועד כתב בשם מרן הגר"ק שליט"א שאמר בשם מרן החו"א שהיה מרדקק בשבת חזון לתת לתינוק ששמע הבדלה ולא הונח לו בתינוק ששמע רק ברכת כפה"ג.

מטעמת לעניין ברכת הריח

יבואר מה שמברכין על הבשמים במוצאי שבת הוא להודיע שביציאת השבת צריך להשיב הנפש

אכן כבר הובא בזה מה ששמעתי מידידי הגאון ר' מנחם טוקר שליט"א אהברכה על הבשמים במוצ"ש בא להראות גודל קדושת השבת, שמוכיח בזה שקדושת השבת גדולה שבמוצאי שבת צריך להריח בשמים כדי להשיב נפשו בהסתלקות הנשמה יתירה ממנו, וזה הוא מכבוד השבת, וכן נראה ממש"כ רבינו יונה הובא ברבי עקיבא איגר מסכת שבת דף ק"ח עמוד ב' וז"ל יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא, ברבינו יונה פ"ח דברכות דף מ"ג ע"א כתב ד"מ שבטבריא היו מוגמרים הכלים בע"ש מפני כבוד שבת שיריחו ריח טוב וביציורי היו מוגמרים במ"ש והיו עושין כן לכבוד שבת "שהיו מראין הצער שיש להם מהנפש יתירה שהיה להם בשבת ועתה בפרידת השבת צריכין למוגמר להריח ריח טוב" עיין שם, וכעין זה כ' באגודה, עכ"ל, וא"כ גם אם הריח כבר מ"מ כל שלא בירך על הבשמים עדיין צריך לברך בזה שצריך בשמים במוצ"ש בשעת הבדלה שמוציא את השבת, ולפ"ז גם אם בירך על הבשמים קודם הבדלה אפשר דיכול לברך שנית שכל שמברך על הבשמים במוצאי שבת הרי הוא כמבאר שביציאת השבת צריך להשיב נפשו וצ"ע.

ואם כן גם אם מריח בבשמים כדי לדעת אם הם ראויים לברכה שפיר מברך עליהם בשעת הבדלה שהמצוה היא לברך עליהם להראות גודל קדושת השבת וכשמברך עליהם בשעת הבדלה אע"פ שכבר הריח בהם שפיר מראה בזה גודל קדושת השבת.
והעירני ידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א דהנה כיו"ט שחל במוצאי שבת אינו מברך על הבשמים וכתבו התוס' בפסחים דף ק"ב ע"ב דאע"פ שאין נשמה יתירה

הנה ידוע מה שנסתפקו הלומדים אם כשמברך על הכוס ואינו יכול לשתותו ומוציא אחר בברכה על הכוס האם סגי שיוציאו בברכת היין או דבעינן שיוציאו בברכת אותו כוס של ברכה כמו ברכת הבדלה או ברכת קידוש.

ושמעתי מידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א להביא ראייה ממה שכתב הרמ"א סימן תקנ"ו וז"ל ואם יש חופה ביום התענית בערב שבת, נוהגין להתפלל מנחה ולקרות ויחל ואח"כ עושין החופה, עכ"ל, ובמ"ב שם ס"ק יב כתב וז"ל ואסור אז החתן לשתות מכוס של ברכה כיון שהוא עדיין מבע"י אלא נותנין לתינוק לשתות, עכ"ל, ולאוראה קטן ששותה מברכת החופה אינו חייב בברכה זו ומכל מקום שותה מכוס של חופה וסגי בהכי.

והנה אם איירינן בברכת אירוסין להרמב"ם שהוא ברכת המצוות אינו אלא ברכה של החתן וא"כ בוודאי הקטן אינו יכול לשתותו אם בעינין מי שייצא בברכת אותו כוס של ברכה ולפ"ז בכל חופה אי אפשר שישתהו אלא החתן בעצמו ולא אחר.

ואי נמא שהוא ברכת השבח כהרא"ש א"כ הוא ברכה של כל המשתתפים כמבואר בבית שמואל סימן ל"ד שלשיתת הרא"ש נחא מה שאין החתן מברך ברכת אירוסין

בעניין מה שרגילים שכשמסתפקים אם הבשמים מפיקים ריח מריחין את הבשמים קודם שיברכו עליהם, ונסתפקו הלומדים האם יכולים לברך עליהם בורא מיני בשמים בשעת הבדלה דאפשר שייצאו יד"ח הרחה בשמים בזה שהריחו בבשמים קודם הברכה ולכן אין להם לברך על הבשמים בשעת הבדלה שהרי כבר נתקיים מצוותו קודם הבדלה והרי אמרו בגמ' שרבי שהריח בשמים בבית המדרש היה חוזר לברך בשעת הבדלה להוציא בניו ובני ביתו ומבואר דבלא"ה לא היה מברך עליהם בשעת הבדלה שהרי כבר בירך עליהם קודם והכי נמי כל שהריח בבשמים קודם הבדלה אפשר שכבר יצא יד"ח ושבו אינו מברך עליהם בשעת הבדלה.

ושמעתי מידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א דאפשר דכמו ששמעממת אינה טעונה ברכה כן אינו חשוב שקיים מה שצריך להריח בבשמים במוצ"ש שאינו חשוב כהנאה מספקת כדי לקיים מצוה זו.

ומכל מקום כמטעמת הרי נחלקו הראשונים אם גם בטועם וכולע או רק בטועם ופולט אינו צריך ברכה ואי נמא דרך בטועם ופולט אינו טעון ברכה א"כ במריח הרי הוא כטועם וכולע שצריך ברכה, וא"כ בזה שפיר קיים מצוות ההרחה במוצ"ש במה שהריח ע"מ לראות אם הבשמים מריחין.

אכן אפשר דבריה שהנאתו מועטת גם בטועם וכולע אינו טעון ברכה ולכן גם בהריח כדי לדעת אם הוא ראוי לברכה אכתי מחייב ברכת הריח במוצ"ש.

ואפשר לומר על דרך שביארנו שאין לברך על הבשמים ביו"ט משום שאין להראות ביו"ט שצריך להשיב דעתו משום שהוא זלזול ביו"ט שיש בו שמחה שצריך להשיב דעתו על סילוק נשמה יתירה ולהכי אין מברכין על הבשמים במצו"ש שהוא יו"ט.

ביו"ט מכל מקום אי"צ לברך על הבשמים משום ששמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים ומשמע שאין הבשמים באים אלא כדי לישב דעתו וא"כ כיון שהריח בבשמים ונתישבה דעתו תו לא צריך לארוחי בבשמים.

בעניין האוכלים במקום שיראים מן השלטונות שיבואו ויקנסו את המשתתפים שם אם חשיב קביעות להצטרף לזימון

כתב הרמ"א בשולחן ערוך סימן קצ"ג ס"ג וז"ל המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים, ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמון בבית עובד כוכבים, משום וראת העובד כוכבים והוי כאלו בלא קבע, והמשנה ברורה הביא שהאחרונים חולקים על זה, אבל במקום שיראים ופוחזים לקבוע ובכל רגע עלולים לברוח אפשר הדכל מודים שאינו קביעות לזמן.

וא"כ בנדון דידן שעושים חתונה במקום שיראים שיבואו הרשויות להפריע את החתונה ויצטרכו ללכת איש איש למקומו לא יוכלו לזמן שאינו חשוב קביעות לסעודה.

תב הרמ"א בשולחן ערוך סימן קצ"ג ס"ג וז"ל המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים, ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמון בבית עובד כוכבים, משום וראת העובד כוכבים והוי כאלו בלא קבע, והמשנה ברורה הביא שהאחרונים חולקים על זה, אבל במקום שיראים ופוחזים לקבוע ובכל רגע עלולים לברוח אפשר הדכל מודים שאינו קביעות לזמן.

זירות בכבודן של ישראל

מלתוציגם עלי היא עת רצון, ובעת היא תפלי אלקים ברב חסדך עניי, א שתעני מצד החסד, ב שתעני באמת ישעך, מצד האמת על ישעך, היינו מצד ההבטחה שהבטחת להושיע לי, עכ"ל, ומבואר כמה גדול צערו של ישראל שזוכה שתפלתו נשמעת בעת צערו ובזיונו.

ובענין זה סיפר הגאון רבי שניאור קוטלר זצ"ל שסיפר על אביו מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל שחל לא אבא מעולם לא נצחתי אדם חוץ מיהודי חסיד אחד פעם אחת שנשמעתי לפגישה נודמן לי ספר סיפורים על הרה"ק הרבי בונם מפשיסחא זצ"ל והיה כתוב שם כי הרבי ר' בונם סיפר שהיה בכוחו בימי עלומיו להביא את המשיח והוא נמנע מלעסוק בכך כי חשש שלצדיק הדור רבי אברהם הישעלי מאפטא זצ"ל תהיה לו חלישות הדעת שבוים אושקיינער בונם הרוחק הרה"ק מפשיסחא עסק ברוקחות בימי עלומיו הצליח להביא את המשיח ואילו הוא צדיק הדור שעמל כל כך לא הצליח, תמימתיה היתה גדולה ובאותה האסיפה הרציני את הדברים לפני הנוכחים ושאלתי הייתכן כדבר הזה יכול היה הרבי ר' בונם מפשיסחא להביא את המשיח ונמנע בגלל חלישות הדעת של הצדיק, אייה סיפורים מספירים החסידים, קם יהודה חסידי פשוט וענה לי כהלכה הרי מפושש הוא בתורה שמשש רבינו אמר שלח נא ביד תשלח ופרש"י ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן שמששה רבינו נמנע מלקבל את שליחות הגאולה כבדי לא לפנע באהרן שלא תהיה לו חלישות הדעת וכן אמר לו הקב"ה וראך ושמה בלבו ופרש"י לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה, ואמר מרן הגר"א זצ"ל שהחסיד נצחו.

בחדושי חתם סופר על התורה פרשת וארא על הפסוק ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים כתב וז"ל פירש"י שייסבלו דברי ב"י ויהנה כבוד בפרעה, נראה דרצה להזהירם שלא יבזו המלך ויתקפרו לו עונותיו ולא יבואו המכות עליו בדיון, וייסבלו דברי הרעומות ישראל שלא להוסיף להם חטא ופשע לגרום אריכות הגלות או קושי השיעבוד ח"ו, עכ"ל.

ומבואר כאן דבר נפלא ודבר פתח שהיה רשע במדה גדולה כל כך מכל מקום אם היו מבויים אותו היו מתכפרים עונותיו ולא יגיעו עליו המכות בדיון, ק"ו כל אחד מישראל כמה מתכפרים עונותיו בצער ובעלבון של חוסר כבוד אליו.

ובגמ' חזינן כמה פעמים חלישות הדעת הוא צער שיכול להביא לישועה וכמו שאמרנו בתענית דף כ"ד עמוד ב' רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא חלש ליביה שרף פינא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר ליה רב נחמן בר אבא פשוטאי אי שרף מר פינא אחריתי דדייסא אתי מיטרא איכסיף וחלש דעתיה ואתא מיטרא וכן אמרו שם דף כד עמוד א רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר כמה איכא משמואל הרמתי יהודה בן גמליאל אוי לו לדור שכן נתקע אוי לו למי שעלתה יבימיך כן חלש דעתיה ואתא מיטרא.

וכתב היעב"ץ שם ג' לבקטורו נתכוין כי היכי דלכסוף ויסבלו בזיונו בשכר זה תקבל תפלתו כי יראה ה' בעניו וישב לו טובה תחת כשתו.

וכ"כ המלכ"ם תהלים פרק סט ישיחו בי וישבי שער ונגינת שותי שכר ואני תפלתי לך ד' עת רצון, וז"ל אומר אולם בעת ישיחי בי וישבי שער, ושותי שכר עושים ממני נגינת להתלוצץ, בעת היא אני תפלתי לך, כי העת הואת שהם

בעניין מעלת שמירת הלשון ומה שספריו של החפץ חיים נתקבלו בכל מקום

ולדבריו אפשר לפרש ג' ונשמע במסורה דמי שזוהר ואינו משמע קולו אלא בתורה וזה מש"כ נעשה ונשמע או בשבחו של מקום כמו ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו איזי זוכה לונשמע קולו בבואו אל הקדש.

ולכן זכה וזכה לשון זכר שנשמע קולו בכל אתר ואתר.

והנה שמעתי מאמאמר זצ"ל ששמע מהגאון הגדול ר' מאיר סאלאוויצקי זצ"ל שמרן הגר"ו הלך עם מרן בעל אבן האול זצ"ל ומצאו ממחטה ונסתפקו אם צריך להרימו וכימומי נסתפקו אם הוא דבר שיש בו סימן, וגם אין בו סימן אפשר שעדיין לא נתיאשו הבעלים ממנו, וגם אם הוא עיר שרובה עכו"ם וכו' ואמר מרן בעל אבן האול שחבל שהחפץ חיים לא חיבר ליקוט טוב כמו החפץ חיים לאותו גאון שעלמתי וטרחתי בו להבין הדברים מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים ואמר מרן הגר"ח לאותו גאון אתם שומעים אתם שומעים ואמר מרן הגר"ו שמאותו מעמד אני יכול לשמוע מי שקורא לספר משנה ברורה ליקוט שאינו ליקוט אלא הכרעת מרן בעל החפץ חיים אחר רוב עמל וגיעתו להוציא דבר לאמתו ולאורו.

כתב בתורה שמות וישמע משה ואמר אכן נודע הדבר ופירש"י שהיה משה מתמה על מה נלקים ישראל יתר מכל העמים ועכשויו לא רואה שהם ראוים לכך, ובשמירת הלשון תמה בזה וז"ל ולכאורה הלא כתיב ביהושע כ' שהיה להם עונות גדולות עוון ע"ז החמור מאלו וע"פ כן היה מתמה על צרותם וכי בשביל שנצטרף גם עון לשוה"ר נתישב הדבר אצלו, אכן ע"פ המבואר בזה"ק שע"י עוון של לשוה"ר הוא מעורר את המקטרג הגדול על כלל ישראל וזה גורם מיתה וחרכא וקטולא בעולם, וכי ועל ידי הלשון הרע יכול המקטרג לתבוע דין עליהם ניהא, וזה מה שמששה רבינו אמר כן שראה שיש בהם דלטוריא אמר אכן נודע דבר וכאומר אכן כיון נודע הדבר הידוע שהוא חטא ע"ז נודע למעלה ונתפרסם הדבר ומגלגלי עליהם כל כך עונותיהן ובשביל זה הם נלקים כ"כ.

ואפשר שמדה טובה מרובה שכשאומר דברים טובים על ישראל עולה וזכותיהן של ישראל למעלה וזוכין הכל לטוב והכל בזכות הדובר טוב על ישראל, ולכן מי שמלמד זכות על ישראל המקום דנו לזכות והכל דנים אותו לזכות.

והנה מרן החפץ חיים זכר מה שראה זכה אדם בדורות האחרונים שהכל לומדים בספרו גדולים וקטנים מכל התוהים ומאות ורבות לומדים בכל ספריו הרבים ואפשר שזוהי לזה משום מה שטרח הרבה לזכות הרבים בשמירת הלשון, ואפשר לרמז מש"כ החפץ חיים בעצמו דהנה כתב בעל הטורים שמות פרק כה וז"ל ונשמע ג' במסורה ונשמע קולו בבוא אל הקדש כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע לעיל כד ונשמע פתגם המלך אסתא כ ויהיו דאמרין במגילה (דף ג:) אמר רבה מקרא מגילה ותלמוד תורה מקרא

החפץ חיים חודף שלום וע"כ באים אליו גם מהוגים אחרים אי"ג גם כשיבוא לאר"י הרי יפוש גם את הרב קוק וישרוא זאת אנשי הנשוך קרית בירושלים שהיו אנשים חריפים ילחמו גם בו בגון זאת ונתנאה מכך

ד בספר כאיל תערוך על גדולי הדורות איתא שמסופר על החפץ חיים ששעה הרבה מצדיק לעלות לארץ ישראל ואמר הסבא קדישא הרב אלפנדי שמשמים לא יתנו לו לעלות לאר"י וביאר את דבריו שמכיון